

"חשבתם עלי רעה, אלהים חֲשָׁבָה לטובה". (בראשית נ, כ)

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" פרשת ויחי - שיחה 6.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"ואתם חשבתם עלי רעה, אלהים חשבה לטובה למען... להחיות עם רב". (בראשית נ, כ)

"חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה (ברכות נד.).

והרמב"ם מפרש (בפירוש המשניות) – "שיקבלם בשמחה ויכבוש רגשותיו ויִשָּׁב דעתו... כמו שאמרו חז"ל, 'כל מה דעביד משמיא לטב' וזה דבר מושכל אצל הנבונים. לפי שהרבה דברים נחשבין לרע בתחילתם, וסופם מביאים טובה גדולה... לכן אין ראוי לנבון להצטער בבוא צרה גדולה וגזירה הרת־סכנה, לפי שאינו יודע התכלית (הסופית)... ולכן יכוון האדם מחשבתו ויבקש מה' שיהיה כל מה שיקרהו בעוה"ז מטובותיו ורעותיו, סיבה להשגת האושר האמתי... וישים בלבו אהבת ה' והאמונה בו אפילו בעת המרי והכעס והרוגז, שכל זה הוא יצה"ר". עכ"ל.

חז"ל הביאו דוגמאות רבות ומעשים רבים להוכיח את העקרון הנ"ל. (ברכות ס.)

אבל **הרמב"ם** מעמיק חקר מה הן הסיבות שיש כל כך הרבה עניני צער ויגון בעוה"ז.

[1] הוא מביא דברי אוה"ע הסבורים שהרע שבעולם הוא יותר בכמות מן הטוב שבו, ושולל בתקיפות עמדה זאת. אדרבה "אין דבר רע יורד מלמעלה" (ב"ר יא/ה; ובמו"נ חלק ג, סוף פרק יז). ובכן, כיצד נסביר ריבוי הצער שיש בעולם? משיב הרמב"ם שזה מחמת סכלות האדם שאינו יודע מעצור לתאוותיו "ממגרעותינו אנו צועקים ומשוועים, מן רעות שאנו עושים אותם בעצמנו ובבחירתנו אנו מצטערים, ומייחסים את זה לה'?" (מו"נ ג/ב).

[2] עוד הוא מביא (שם ג, כד) שחלק מהרעות פוֹנְנו ע"י ה' לְשֵׁם מתן נסיון לאדם. אבל בסופו של דבר, ככל שהאדם ידבק מחשבותיו בה', ה' יגן עליו בהשגחה פרטית שהצרות לא ישיגו אתו (שם ג, נא). כלומר – בזה שהאדם נמשך לחומריות ולא התעלה על נטיות גופניותו כדי להדביק מחשבותיו בה', לכן אינו ניצול מהצרות הזוממות, **והאדם קלקל לעצמו**. ויתרה מזאת כתב (שם ג, כג) שהאדם שהגיע להשגה גבוהה, מְבִין שמקרים רבים הקורים לאדם אינם חשובים כלל, ומה שבעיני הבריות נחשב לאסון נורא, אינו מטריד את דעתו. כמו איוב בסוף הנסיון אמר "ונחמתי על עפר ואפר", כלומר אין לו צער מזה כלל.

[3] אבל מה שהרמב"ם כתב ב"פירוש המשניות" (הבאנו בתחילת עיונו זה) הוא הראוי לכל אדם באשר הוא, להכיר שאין האדם יודע כלל מה הוא טוב לו ומה הוא רע לו. וכדבריו הנפלאים של **רמח"ל**: "שאדרבה, הרי ה' מחדש טובה לעולמו, מחשבותיו כל היום רק לתיקונו של עולם ולא לקלקולו. אלא שהוא מסתיר עצה הסתר גדול מאד, ואז נמצא העולם כמו עזוב ובני אדם סובלים עונשי חטאותיהם" ("דעת תבונות", קטע קמז). ועוד: "שאיך לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם... כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבוא לעיני כל ישראל איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה, והכנה ממש לברכה" (שם, נד).

על ידי ההבנה הנ"ל, אור גדול זורח מדברי יוסף שהבאנו בכותרת "האלהים חשבה לטובה". הצדיק מבין שכל תעלולי ההיסטוריה אינם אלא קפיצים וברגים במנגנון אדיר ורב־פלאים שה' הכין כדי להביא לתשועת עולמים. (ואפילו אם הצרות היו רק בכדי לנקות את האדם מעוונות נעוריו וממידותיו השפלות, הרי בזה ברכה זי והותר). יוסף חינך את עצמו לחיות ע"פ עקרון זה גם בעת מצוקתו.

ה"חזון איש" כותב: "ההבלגה בעת הקשה הלזו ולהשרות בקרבו את האמת הידועה כי אין לפניו שום פגע רע מיד 'המקרה', רק הכל מה' יתברך, ואשר שרש אמונתו מפיגה פחדתו ונותנת לו אומץ להאמין באפשרות ההצלה... ענין זה יקראוהו "מדת הבטחון" ("אמונה ובטחון", ח"ב). וכן כתב: "אין כל עצב בעולם למי שמכיר אור האורות של האמת" (אגרות, ח"א, לו).

בעניני הציבור, אין לנו "בחירה חופשית" כיצד לנהל את עניננו. המלבי"ם כותב: "בענינים הכוללים שעליהם תופיע עצה ה', ההשגחה תקום ותבטל הבחירה" (על משלי יט, כ). ועוד כתב - "בענינים הגזורים מאת ה' כמו בענינים הכוללים הנוגעים לכלל עם גוי ומדינה, אז הגם שצריך האדם לעשות את שלו ולהכין ההכנות הטבעיות, כמו בעניני המלחמה... בכל זה עצה ה' היא תקום ולא יועיל השתדלות האדם" (על משלי כא, לא). כלומר, הקב"ה דוחף מלמעלה לכיוון הגאולה. כן בעניני הפרט, אתם (בני אדם) חשבתם לרעה (ובודאי יצטרך לתת על זה דין וחשבון שמיימי, כי האדם פועל בבחירה חופשית) אבל התוצאות (מי יסבול ומי לא יסבול) זה נקבע רק ע"י הקב"ה, ואין ספק "שאין דבר רע יורד מן שמים" (ב"ר נא, ה). אמנם יכול להיות מעטה ומלבוש הנראה לעינינו רע, אבל אין ספק "כל דעביד רחמנא, לטב" (ברכות ס:).

ולכן כאשר חזרו יוסף ואחיו מקבורת אביהם בא"י, והאחים כבר חששו שינקום בהם (אחרי שאין יעקב נמצא שם להגן עליהם) ושלחו אליו בשקר-מוסכם "אביך צוה לפני מותו אנא שא נא פשע אחיך כי רעה גמלוך" (בראשית נ, יז). והרי יוסף ידע בבירור גמור שאביו אינו יודע מזה כלום! כדברי רש"י בשם חז"ל "יעקב לא צוה, אלא הם שינו מפני דרכי שלום" ומנין חז"ל ידעו זאת? כי המלים "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם" (פסוק ט"ו) מיותרות. כי אם צוה להם, הם צריכים לומר לו מה שצוה, בין "ויראו" ובין אין "ויראו". אלא, מובא בפסקתא רבתי (על פרשת שמני, דרוש ג') - "כיון שהרגישו ביעקב שחולה (הוא) באו והודיעו ליוסף. (שואל המדרש) והרי כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו ולא נכנס אצלו בכל שעה? שאילולא שבאו אחרים ואמרו לו 'אביך חולה' לא היה יודע? אלא להודיעך צדקו (של יוסף) שלא רצה להתייחד (בפרטיות) עם אביו, שלא יאמר לו 'היאך עשו בך אחיך?' (כששלח אותו אביו לראות בשלום, תחילת פרשת וישב) ומקללם" עכ"ל.

והוסיף על כך נפלאות אדמו"ר מסוכצ'וב "ובודאי כמה סודות ורזין דאורייתא עולמות עליונים שהיו נצמחים מפגישה כזאת שבין יעקב ויוסף, ומכל מקום לא השגיח על אבדת כל אלה, והכל שווה לו למען לא יצטרך לגלות דבר גנאי על אחיו" ("ישם משמואל", ח"ב דף שיא). והדבר הפלא ופלא - מסירות נפש רוחנית שכזאת להפסיד רוחניות עצומה, הכל כדי לא להגיד לשון הרע על אחיו, ולכן פרש מאביו משך 17 שנים! ובכן, ידע יוסף בבירור שאביו איננו יודע כלום איך האחים נפלו נוראות ומכרוהו לעבד למצרים.

ולכן הפסוק מסיים "ויבך יוסף בדברם אליו" (פסוק יז). ומציין "העמק דבר" מהגמרא ביומא (יח:), שכהן גדול פורש ובוכה מחמת שחשדו אותו. כן כאן "נבהל יוסף ונתבייש מזה החשד על כן תיכף ומיד בדברם אליו החל לבכות". הצדיק חי עולמו הפנימי עם הקב"ה. הוא לא מייחס את מהמורות-עוה"ז לתכסיסי בני אדם. הוא יודע שהם שלוחים של ההשגחה העליונה. לכן הוא לא נכשל בשנאת חנם ולא בדיבורי לשון הרע על הבריות.

יש לנו ללמוד הרבה בזה מהתנהגותו ואופיו של יוסף הצדיק.